İKİ ŞAH, İKİ SULTAN

(romandan parçalar)

Yadigar Mirzənin meydan boyu əhatəyə alınmış və vahimə ilə qaçan atı Zeynal Mirzənin yaxınlığından keçəndə sanki Zeynal Mirzə yuxudan ayıldı. Bir ayağı üzəngiyə ilişmiş cəsəd atın yanından sallanmışdı. Başsız bədən və yanlara açılıb uzanan qollar yerlə sürünürdü. Ətrafda heç kim tərpənmirdi. Elə bil ki, hamını qan tutmuşdu. İllah da ki, Uzun Həsən heç qımıldanmırdı da, atın üstündə heykələ dönmüşdü. Gözlərinin qabağında, bir neçə addım o yanda bədənsiz başın gözləri bərələ qalmışdı. Bəlkə də, sonuncu anda Yadigar Mirzə bağıraraq, atasına son sözlərini demək istəyəndə, gözlərini necə açmışdısa, indi də eləcə baxırdı.

Uzun Həsənin qolları sustaldı. İxtiyarsız olaraq qılınc əlindən düşdü. Qılıncın şiş ucu elə onun sağ ayağının yanından yerə sancıldı. Uzun Həsənin qılıncı öz qoluna uyğun idi. Ağırlığı, sanbalı da öz yerində. Yerə düşəndə də yaş torpağa elə dikinə düşmüşdü. Qılınc öz ağırlığı ilə ləngərləndi, amma əyilmədi. Torpağa elə sancıldı ki, sancıldığı kimi də qaldı. At fınxırdı, iki dəfə ayaqlarını qabağa götürüb qoydu, sanki sahibindən izn istəyirdi ki, bu dəhşətli mənzərədən yönünü çevirib getsin. Amma sahibinin hərəkətsiz dayanmağı atı da sakitləşdirdi. Uzun Həsənin atın üstündə heykəl kimi quruyub qalması ətrafa da qədərincə təsir göstərmişdi. Ətrafda da heç kim qımıldanmırdı, hətta Uzun Həsənin yaxın adamları da bilmirdilər ki, iki hissəyə bölünmüş, bir-birindən ayrı düşmüş başla bədənə kim necə münasibət bildirsin. Heç kim cəsarət edib nə başa yaxın düşə bilirdi, nə də meydan boyu dolanan, hələ də sakitləşməmiş, atın yanından asıla qalmış bədəni gətirib başın yanına qoya bilirdi.

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

<u>**(Əvvəli ötən saylarımızda)**</u>

Artıq Zeynal Mirzə növbəti dəfə at ona yaxınlaşanda əlini qaldırdı. O, döyüş atlarının xasiyyətini bilirdi. Bilirdi ki, əlini qaldırmaqla atı sakitləşdirə biləcək. Əslində, at özü də bu vahiməli vəziyyətdən qurtulmaq üçün sanki kimdənsə kömək gözləyirdi. Elə bil ki, at duydu ki, bu əlini qaldıran cavan döyüşçü onu başsız bədəndən xilas etmək istəyir. Düz onun qabağında dayandı. Zeynal Mirzə öz atından yerə sıçradı. Sağ əlini yuxarı qaldırıb, yavaş-yavaş, bir qədər də ehtiyatla Yadigar Mirzənin atına yaxınlaşdı. At hər şeyi anlamışdı, ona görə də başını asta-asta tərpədir, arabir fınxırır, amma kənara sıçramadan dayanıb ona tərəf gələn Zeynal Mirzəni gözləyirdi. Zeynal Mirzə əvvəlcə atın boynundan sallanan yüyənindən tutdu, əlini atın alnında gəzdirdi. Ehmalca yalının üstündən əlini sürüşdürüb, yavaş-yavaş Yadigar Mirzənin yaxasından tutdu. Onu qucağına aldı, yuxarı qaldırdı. Üzəngiyə ilişmiş ayağını çevirib azad elədi. Sonra atın yanından aralayıb, atasının yaxınlığında olan bərələ qalmış gözlərlə baxan başın yanına apardı. Yerə uzatdı. İstədi ki, başını qaldırıb atasına tərəf baxsın. Onun nə deyəcəyini, nə göstəriş verəcəyini gözləsin. Amma tez də fikrindən yayındı. Daha atasından nəsə soruşmağa, izn istəməyə lüzum görmədi.

Zeynal Mirzə başa tərəf yeridi. Əvvəlcə diz çökdü, sonra əlini uzadıb qardaşının başını özünə tərəf döndərdi. Bərələ qalmış gözlərinin üst qapağını əlləri ilə aşağı sığadı. Bunu bir neçə dəfə təkrar eləsə də, qardaşının göz qapaqları örtülmədi. Zeynal Mirzə başa düşdü ki, ölünün göz qapağı isti-isti örtülə bilər, bir az vaxt keçəndən sonra bu mümkün olmur. Beləcə, başı iki əli ilə ehtiramla götürüb bədənə sarı gətirdi. Bu dəfə meydanı bütün gözlərilə gəzdi. Atlıların arasında onun digər qardaşları da vardı. Bayandurlar nəslinin Ağqoyunlular səltənətinə dayaq olan adlı-sanlı kimsələri də vardı. Sanki o, gözləri ilə bu adamların hamısına deyirdi ki, doğmalığından, yadlığından asılı olmayaraq, hər kəs gərək öz kökünə, yurduna sadiq olsun. Başqalarının şirin dilinə aldananların aqibəti belə olar.

Qardaş başını qucağında tutmuş Zeynal Mirzə hamını demək olar ki, nəzərdən keçirdi. Nəhayət ki, onun nəzərləri atasına yönəldi. Uzun Həsən hələ də sonsuz kədər içərisində boylanıb baxırdı, qımıldanmırdı da. Amma Zeynal Mirzə gördü ki, atasının yanaqlarından göz yaşları necə süzülür. Əgər bu anda kimsə yaxına durub onu itələsəydi, bir quru kötük kimi, bir cansız daş kimi aşıb yerə düşərdi. Əslində, heç bu mənzərənin yaranmasının atası da istəməzdi, Zeynal Mirzənin özü də istəməzdi. Zeynal Mirzə yaxşı başa düşürdü ki, bu hadisə bir çıxılmazlıq üzündən baş verib. Axı Uzun Həsən Yadigar Mirzəni yola gətirmək üçün nə qədər adamlar göndərmişdi. Ağqoyunlular səltənətinin ən hörmətli, nüfuzlu adamlarını onun yanına göndərmiş, tutduğu yoldan çəkinməsini istəmişdi. Hətta onu əvvəlki kimi yenə ən böyük əyalətlərdən birinə hakim kimi təzədən göndərəcəyini də vəd eləmişdi. Təəssüf ki, Yadigar Mirzə onun bu təkliflərinin hamısını rədd etmişdi. Bəlkə də o, ağıllı təkliflərin sərt, ancaq inandırıcı hökmlərin qabağında sınardı, atasının dediyi yola gələrdi. Amma Sultan II Mehmetin Yadigar Mirzənin yanında ən mühüm qulluqlarda olan adamları həmin andaca məsləhətə, məşvərətə çəkilir və tezliklə Osmanlı ordusunun sayəsində Yadigar Mirzənin Ağqoyunlu səltənətinin şəriksiz hökmranı olacağına onu inandırırdılar. O da bu şirnikləndirici inamların tezliklə həqiqət olacağını gözləyirdi. Elə bu səbəbdən də Uzun Həsənin göndərdiyi adamlar ən yaxşı halda Yadigar Mirzənin ismarıcları ilə onun yanına qaytarılırdı. Gələn elçilərin danışdıqları Uzun Həsənin eyninə deyildi, çünki Yadigar Mirzənin və Sultan II Mehmetin dediklərini araşdıranda ağlı kəsən heç nə görmürdü. Doğrudur, Yadigar Mirzə dəfələrlə elə Uzun Həsənin öz elçiləriylə atasına çatdırmışdı ki, Bayandurların Uzun Həsənə tərəfdar olan hər bir kəsi amanda olacaq. Onlara bir kimsə toxunmayacaq. Atası yenə sarayda hörmət-izzət sahibi olacaq. Elə buna görə də Yadigar Mirzə istəyirdi ki, atası sarayı döyüşsüz, qansız-qadasız ona təslim etsin. Sultan II Mehmetin Yadigar Mirzənin yanında olan adamları da ordunun gücündən-qüdrətindən danışır. Uzun Həsənə təlqin etmək istəyirdilər ki, bu ordunun qabağında Uzun Həsənin çobanları çətin ki, dayansın.

Uzun Həsən döyüşçülərini çoban adlandıran II Mehmet üçün nə qədər qəzəblənirdisə, elə oğluna da o qədər qəzəblənirdi. Əsasən də ona görə ki, onun oğlu Yadigar Mirzənin qulaqları eşidə-eşidə Osmanlı sultanı və Osmanlı sərkərdələri Ağqoyunluların ən adlı-sanlı sərkərdələrini çoban-çoluq adlandırırdı. Bu, heysiyyət məsələsi idi. Uzun Həsən başa düşürdü ki, əgər Yadigar Mirzə öz soyundan olan adlı-sanlı döyüşçülərin belə təhqirlərlə aşağılanmasına dözürsə, demək, onun öz yurduna bağlılıq hissi çürüyüb, məhv olub. Onun doğmalarına münasibətini şirnikləndirici vədlər çevirib nifrətə, qəzəbə və nəhayət, qərəzə...

Zeynal Mirzə başı bədənin qoparılmış yerinə qoydu. Onun əlləri də qardaşının başından süzülən, hələ donmamış qanın qırmızısına bələndi. Zeynal Mirzə ayağa durdu. Nəzərləri cəsədi yerdə uzanmış, başı boynuna söykənmiş qardaşının cansız görkəminə dikilib qalmışdı. Bu anın nə qədər keçdiyindən xəbəri olmadı. Başını qaldırıb yuxarıya baxanda, hiss elədi ki, buludlar lay-lay sökülüb, parçalanır. Amma yenə də Günəş görunmürdü. Əslində, Günəş görünsə də, görünməsə də gündüz idi və Zeynal Mirzənin gözlərinin qaralması da heç Günəşin görünməməsi ilə bağlı deyildi. Dünya aləm onun gözündə qaralmışdı. Ona elə gəldi ki, bircə addım atsa, ayaqları dolaşacaq, yeriyə bilməyəcək və o da elə qardaşının yanına yıxılıb qalacaqdı. Bu vaxt kimsə onun sağ çiyininə toxundu. Zeynal Mirzə səksənən kimi oldu. Ayıldı, gözünü açıb təzədən ətrafa baxdı.

Şeyx Heydər Zeynal Mirzənin yanında idi. Əslində, Yadigar Mirzənin boynunun vurulmağı ilə başlanmış bu dəhşətli mənzərədən çox vaxt keçməmişdi, sadəcə, hadisələr o qədər sürətli cərəyan eləmişdi ki, adamlar özlərinə gəlməyə macal belə tapmamışdılar. Kənardan meydanı müşahidə edən Şeyx Heydər nəhayət ki, onun durumunu görmüş və yaxına gəlməklə onu bu dəhşətli sarsıntıdan ayıltmaq istəmişdi. Şeyx Heydər özü cavan olsa da, bu mənzərənin heç də yaxşı olmadığını və əslində, elə bu mənzərə ilə Ağqoyunlular taxtının necə laxladığını da anlayırdı. Bundan sonra hadisələr necə cərəyan edəcəkdi, nələr baş verəcəkdi, bu, gələcəyin işi idi. Amma Şeyx Heydəri alan qayğı Uzun Həsənlə bağlı idi. Doğrudur, o başa düşürdü ki, Yadigar Mirzəyə Ağqoyunlu ordusundan heç kim öldürücü zərbə vurmayacaqdı. Bəlkə də, Yadigar Mirzənin sonuncu hücumu olmasaydı, heç Uzun Həsən də onu döyüş meydanında öldürməyəcəkdi. Hər halda ata oğlunun boynunu qılıncı ilə vurmuş, başını bədənindən ayırmışdı. Və bunu da bütün ordunun gözü qarşısında eləmişdi. Bax, Şeyx Heydəri də əslində, narahat edən dayısı Uzun Həsənin bu sarsıntıdan sonra hansı halı keçirəcəyini bilməsi idi. Bir ordu başçısı, dövlətin hökmdarı kimi Uzun Həsən mənəvi durumunu necə bərpa edəcəydi? O, bilməli idi ki, əslində, Yadigar Mirzə Ağqoyunlulara qarşı göndərilən aldadıcı yemdir. Hərbin hər cür tərəfindən hali olan Sultan II Mehmet Uzun Həsənin oğlanlarından ona görə istifadə edirdi ki, onların vasitəsilə ən böyük rəqibini aldadıcı döyüşlərə çəkib, zəiflətsin. Bu, ata-oğul qarşıdurmalarında tərəflərin hər hansı birinin məğlubiyyəti, həm də ikinci tərəfin, yəni qalib tərəfin özünün də məğlubiyyəti olacaqdı. Şeyx Heydər də bunu düşünürdü. Əslində, Sultan II Mehmet istəyinə nail olmuşdu. İki dəfə atanı oğulları ilə qarşılaşdırmış və bu qarşılaşmada Ağqoyunluları nə qədər itkiyə məruz qoymuşdu. Əslində, həm Uğurlu Məhəmməd Mirzənin, həm də Yadigar Mirzənin müsəlləh eləyib gətirdiyi qüvvələrin əksəriyyəti Ağqoyunlular səltənətinin əhatə elədiyi ərazilərdən toplanmışdı. Bu ərazilərdəki hakimiyyətdən narazı qüvvələr Uzun Həsənə xilaf çıxır, oğullarının yanına qaçır, onun tərəfinə qoşulur və nəticədə Ağqoyunluların özləri Ağqoyunlulara qarşı döyüşə girirdilər.

...Şeyx Heydər acı-acı gülümsündü. Doğrudur, onun gülümsünməyini ətrafdan heç kim görmədi. Çünki bu acı gülüş onun varlığında idi, doğma yurdun insanların düşmənin fitnə-feylinə uyaraq, öz yurduna, məmləkətinə qarşı çıxmağına acımağın nəticəsi idi.

Şeyx Heydər Zeynal Mirzənin qolundan tutub kənara çəkdi. Onu hələ də atın üstündə heykəl kimi donub qalmış atasının yanına apardı.

Deyəsən, Uzun Həsənin heç ağlına gəlmirdi ki, bundan sonra o, necə hərəkət etməlidi. Doğrudur, üstünə hücum çəkən onun oğlu idi. Oğlu olsa da, düşmən olaraq qalırdı. O, xəyanət sahibi idi. Uzun Həsən də illərdən bəri hakimiyyət başında dayanıb, onu idarə etməyin əsas şərtlərini də yaxşı bilirdi. Xəyanətkarın ölümünə təəssüflənmək olmaz. Axı bu xəyanətkar onun öz oğlu idi. İndi onun nəşini, cəsədini, bədənindən ayrılmış başını bu meydanın ortasında qoyub gedəsi deyildi ki.

Şeyx Heydər əlini uzadıb Uzun Həsənin qolundan tutdu, onu özünə tərəf çəkdi. Zeynal da atdan enən atasına dayaq oldu. Uzun Həsən ayağını yerə dirədi. Əvvəlcə dizləri az qala bükülürdü. Sonra oğluna və Şeyx Heydərə söykənən Uzun Həsən özünü toparladı. Ayaq üstə qürurla, əyilmədən dayandı, sonra bir neçə addım irəli yeridi.

Elə bu vaxt onların dayandığı yerin yaxınlığından, adamların arasından nəsə bir səs-küy qopdu.

(Davamı var)